

УДК 159.95

ФОМЕНКО Карина Ігорівна

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

ПЕРЕВАГА ТА ДОСКОНАЛІСТЬ У СЕМАНТИЧНОМУ ПРОСТОРИ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано місце переваги та досконалості в семантичному просторі досліджуваних із різними формами губристичної мотивації. Розглянуто роль губристичної мотивації у формуванні уявлень особистості про успіх, перевагу та досконалість. Визначено, що особистість, орієнтована на досягнення досконалості, пов'язує досконалість з розвитком та самореалізацією, особистість, орієнтована на досягнення переваги, пов'язує перевагу з престижем, славою, кар'єрою та успіхом. Особистість з низькою губристичною мотивацією низько оцінює як перевагу, так і досконалість і об'єднує їх в одну семантичну групу.

Ключові слова: *губристична мотивація, прагнення до переваги, прагнення до досконалості, семантичний диференціал.*

Постановка проблеми. Проблема співвіднесення таких мотиваційних тенденцій особистості, як прагнення до переваги та прагнення до досконалості, на даному етапі розвитку психологічної думки залишається відкритим. Психологічний зміст даних тенденцій розкривається в понятті губристичної мотивації, яка розуміється як мотивація самоствердження і полягає в прагненні утвердити себе в соціумі, підтвердити власну значущість для інших, отримати певний статус у суспільстві, бути поважним та оціненим. Дуалістична природа губристичної мотивації обумовлює вирішення питання про те, яка з її форм у більшій мірі відповідає за самоствердження особистості, з якими з життєвих цінностей пов'язане прагнення до переваги та прагнення до досконалості. Для відповіді на це питання звернемось до психосемантичного аналізу, що дозволяє визначити імпліцитний зміст прагнень та досконалості та переваги у самосвідомості особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми губристичної мотивації особистості оцінюється роботами К. Бік, Л. Гресь, Ю. Козелецького, О. Кузнецова, С. Петрова, І. Пуфоль-Струзик, Р. Цветкової, Т. Хомуленко. Ю. Козелецьким було визначено дві форми губристичної мотивації – прагнення до переваги та прагнення до досконалості.

Психосемантичний напрям досліджень у психології особистості розкривається у роботах О. Артем'євої, В. Серкіна, В. Петренка тощо.

Мета дослідження – визначити місце переваги та досконалості у семантичному просторі особистості з різними формами губристичної мотивації.

Методи дослідження:

1. Методика діагностики губристичної мотивації [3].
2. Метод семантичного диференціалу Ч. Осгуда (12-шкальний) для вивчення наступних категорій: «перевага», «досконалість», «успіх», «кар'єра», «сім'я», «здоров'я», «краса», «влада», «слава», «престиж», «самореалізація», «розвиток», «самоповага», «свобода». Визначення місця названих категорій у семантичному просторі досліджуваних здійснювалось за факторами: «Оцінка» («Evaluation») (приємний – неприємний, чистий – брудний, хороший – поганий, світлий – темний); «Сила» («Potency») (сильний – слабкий, великий – маленький, важкий – легкий, твердий – м'який); «Активність» («Activity») (активний – пасивний, швидкий – повільний, гарячий – холодний, вугластий – округлий).

Зазначені фактори оцінки, сили та активності згідно даним Ч. Осгуда, є інтегральними універсальними (інваріантними) по відношенню до мови досліджуваних та відповідають визначеній В. Вундтом трьохкомпонентній моделі опису емоцій (задоволення – напруга – збудження) [1].

У дослідженні взяли участь 45 осіб (33 жінки та 12 чоловіків) віком 20-35 років.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами кластеризації даних за методикою дослідження губристичної мотивації було утворено три мотиваційні профілі:

Кластер 1 – низькі показники прагнення до переваги та досконалості – «Низький рівень губристичної мотивації»;

Кластер 2 – високі показники прагнення до досконалості та низькі показники прагнення до переваги – «Орієнтація на досконалість»;

Кластер 3 – низькі показники прагнення до досконалості та високі показники прагнення до переваги – «Орієнтація на перевагу».

Досліджувані майже рівномірно розподілились за представленими типами губристичної мотивації ($\chi^2_{\text{Емп}} = 1,648$).

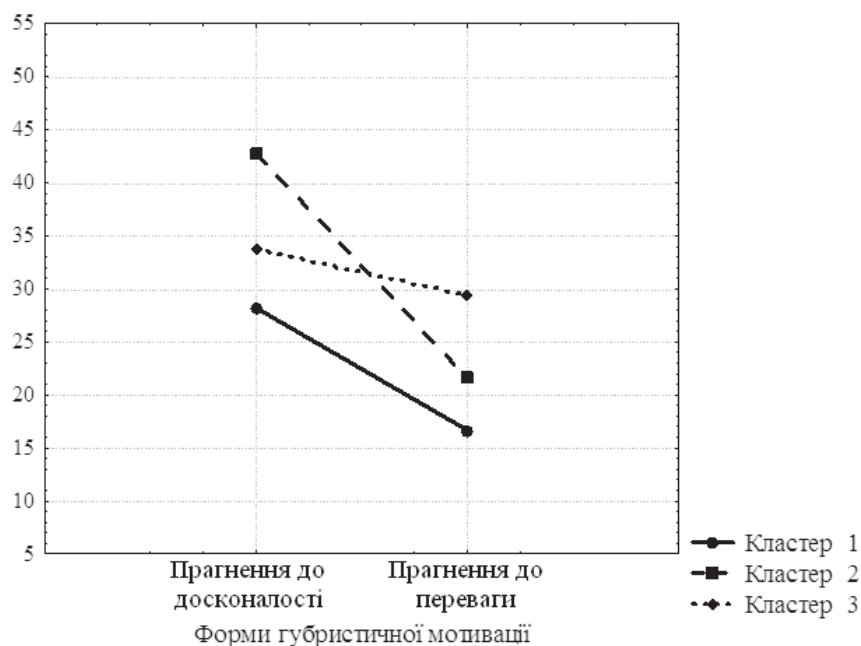

Рис. 1 Типологічні профілі губристичної мотивації досліджуваних

Для визначення значення переваги та досконалості в семантичному просторі особистості нами було впроваджено психосемантичне дослідження, результати якого подані на рисунках 2-7. Семантичний простір досліджуваних із вираженим прагненням до досконалості характеризується такими узагальненими тенденціями: високими значеннями досконалості за факторами сили та оцінки; роз'єднаністю понять переваги та досконалості; семантичною близькістю досконалості із здоров'ям та розвитком.

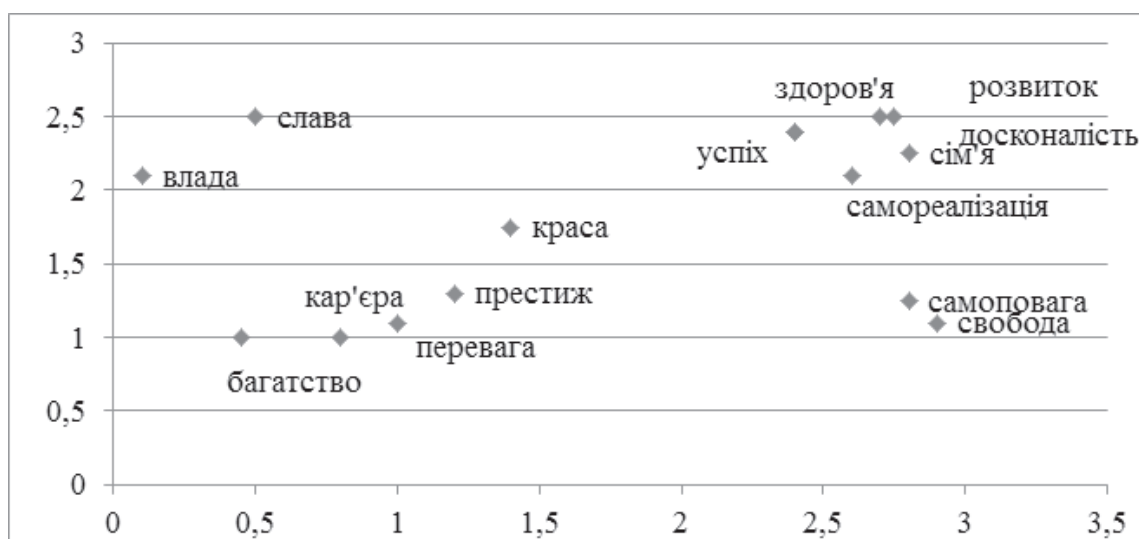

Рис. 2 Семантичний простір досліджуваних з вираженим прагненням до досконалості (фактори оцінки та сили E –ox, P – oy)

Окрім зазначених характеристик «переваги» та «досконалості» слід також враховувати положення інших слів-стимулів у семантичному просторі підлітків, зокрема у їхньому взаємному відношенні. Для досліджуваних із вираженим прагненням до досконалості близькими за значенням є слова «розвиток» та «здоров'я», слід також відмітити їхню близькість до слова «досконалість». Таке взаємне розташування цих слів у семантичному просторі може характеризувати осіб, що прагнуть до досконалості як таких, що мають назване О.Б. Станковською [2] розвивальне ставлення до свого тіла та здоров'я. Такі люди піклуються про своє здоров'я, прагнуть до досконалих форм тіла та фізичного стану.

У семантичному просторі досліджуваних, що прагнуть до досконалості, помітна близькість слів «досконалість» та «сім'я». Отже, особистість, прагнучи до досконалості, виявляє тенденцію до встановлення високих стандартів якості своєї сім'ї. Такі люди прагнуть, щоб усе в їхньому особистому житті було досконалим – кар'єра партнера у шлюбі, навчання дітей, побут та сімейний відпочинок тощо.

Досить близькими поняттями до «досконалості» виявилися слова «успіх» та «самореалізація», ці слова, насамперед, мають досить високі значення з факторами оцінки та сили. Такі дані свідчать про те, що особистість, орієнтована на досконалість, пов'язує успіх та самореалізацію з досконалістю. Можна припустити, що їх життєвим принципом може бути постійне прагнення до досконалості, через яке можна досягти успіху, самореалізуватись у житті.

Найбільш нейтрального значення для осіб, що прагнуть до досконалості, набувають слова «багатство», «кар'єра», «перевага» та «престиж». Отже, особистість, орієнтована на досконалість, відхиляє перевагу, соціальний успіх, зовнішні стандарти успішності. Такі люди можуть нехтувати кар'єрою заради сім'ї.

Слова «влада» та «слава» мають невисокі значення за фактором оцінки, однак досить високі значення за фактором сили. Отже, не дивлячись на те, що ці в досліджуваних, орієнтованих на досконалість, викликають певний стан напруги, вони не мають великого емоційно-ціннісного значення. Слово «краса» для досліджуваних, орієнтованих на досконалість, має нейтральне, однак загалом позитивне значення.

До переважних цінностей даної категорії досліджуваних також відносяться пов'язані між собою «самоповага» та «свобода». Отже, орієнтовані на досконалість, досліджувані керуються в житті цінностями свободи, незалежності, які реалізуються у безперервному прагненні до підвищення рівня власної майстерності та виступають джерелом самоповаги.

Таким чином, для досліджуваних, орієнтованих на досконалість, характерним є виражене значення цінностей досконалості, розвитку та здоров'я.

На рисунку 3 зображено семантичний простір за факторами оцінки та активності для досліджуваних, орієнтованих на досягнення досконалості.

Даний простір відображає взаємне розташування представлених слів за їхнім ціннісним та мотиваційним значенням. Так, найбільше збудження в досліджуваних, орієнтованих на досягнення досконалості, викликають слова-стимули «досконалість» та «слава». Досліджувані більшою мірою прагнуть до досконалості, слави як соціального успіху, влади, переваги, саморозвитку.

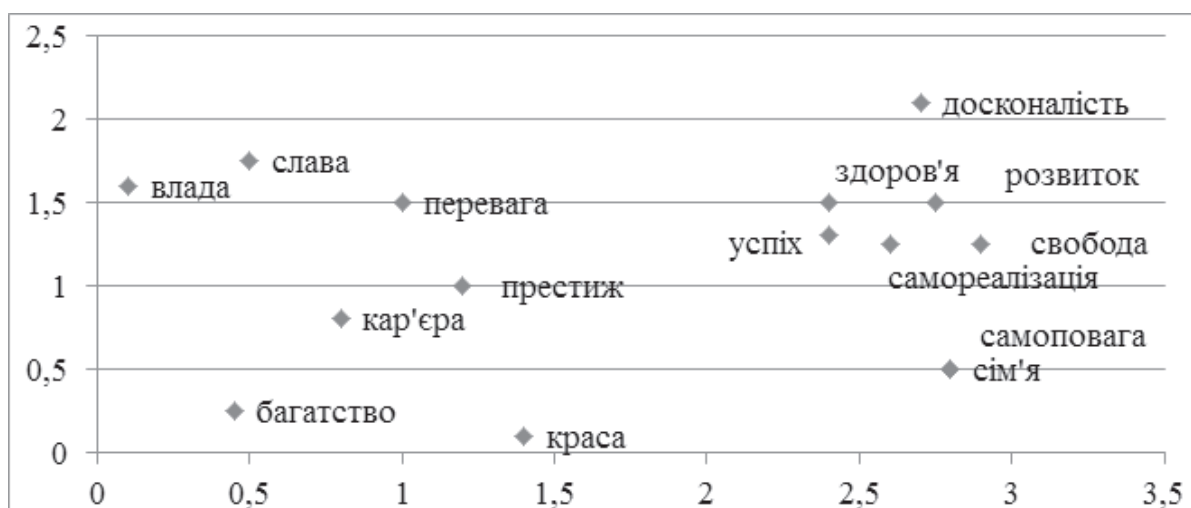

Рис. 3 Семантичний простір досліджуваних з вираженим прагненням до досконалості (фактори оцінки та активності E – ox , A – oy)

Для осіб, у кого вираженою є така форма губристичної мотивації, як прагнення до переваги, характерними є наступні особливості семантичного простору: висока оцінка та сила поняття переваги; зв'язок таких понять, як перевага, престиж, кар'єра, слава, успіх; більш високі значення за факторами сили та оцінки досліджуваних категорій; менша цінність та сила поняття «досконалість».

На рисунку 4 представлено розташування слів-стимулів у семантичному просторі досліджуваних, орієнтованих на досягнення переваги, за факторами оцінки та сили. Найвищі цінності для них мають слова «престиж» та «самоповага», у той час як найбільшу напругу викликають слова «перевага», «кар'єра», «слава» та «багатство».

Найбільш нейтрального значення для осіб, орієнтованих на перевагу набувають слова «свобода» та «краса», що входять у спільне семантичне гніздо.

Серед найбільш великих семантичних груп слід зазначити групу «перевага – престиж – кар'єра – слава», причому слова цієї групи мають найбільше значення як за факторами оцінки та, особливо, сили.

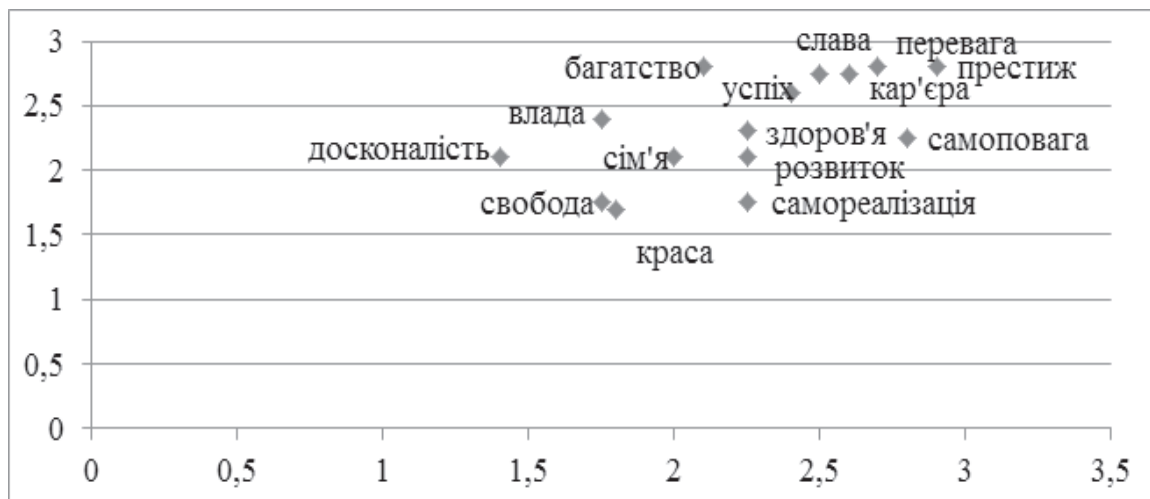

Рис. 4 Семантичний простір досліджуваних з вираженим прагненням до переваги (фактори оцінки та активності $E-ox$, $P-oy$)

Отже, потужними факторами функціонування самосвідомості особистості, орієнтованої на перевагу, є цінності слави, переваги, кар'єри та престижу.

Прагнення до переваги в таких осіб обумовлено домінуванням цих понять у структурі самосвідомості. Досягнення переваги є вагомим фактором розвитку особистості, яка прагне до неї, і пов'язується з цінностями престижу та слави. Провідною сферою досягнення переваги виявляється кар'єра.

Досить щільної семантичною групою виявляється зв'язок слів «здоров'я – розвиток – самореалізація», які хоча і поступаються за положенням попередній групі, мають досить високі значення за факторами сили та оцінки.

Досить високе положення у семантичному просторі має слово «успіх», яке у свою чергу, є ближчим до переваги, ніж до досконалості. Великого значення набуває слово «влада» для досліджуваних, орієнтованих на перевагу. Таким чином, через прагнення та здобуття переваги особистість досягає влади та успіху у житті.

На рисунку 5 зображено семантичний простір досліджуваних, орієнтованих на перевагу, за факторами оцінки та активності.

Мотиваційними чинниками в життєдіяльності досліджуваних, орієнтованих на перевагу, є, власне, перевага. Слово «перевага» має найвищі значення за факторами оцінки та активності.

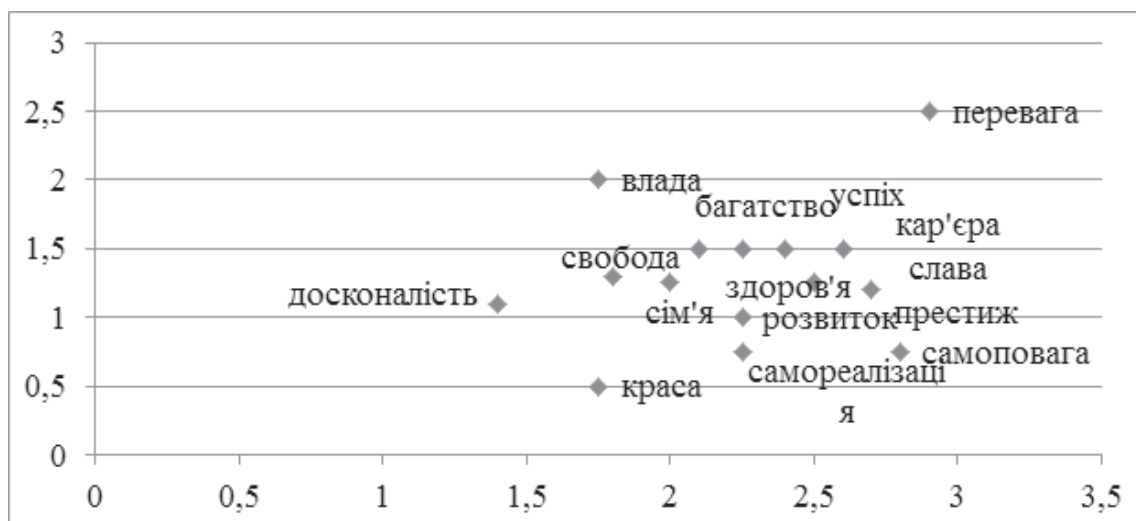

Рис. 5 Семантичний простір досліджуваних з вираженим прагненням до переваги (фактори оцінки та активності $E - ox$, $A - oy$)

Перевага для них є рушійною силою саморозвитку, має високий смисл у житті. Загалом, у семантичному просторі цієї категорії досліджуваних за факторами оцінки та активності досить складно визначити семантичні гнізда. Майже всі слова, окрім «досконалість» та «краси» досить щільно по відношенню одне до одного розташовані. В цілому, положення усіх слів характеризується позитивними значеннями за факторами оцінки та активності, що може свідчити про те, що усі вони мають певну мотиваційну сили для осіб, орієнтованих на перевагу.

Для осіб, в яких губристична мотивація не виражена, характерними є наступні особливості семантичного простору: досить низькі оцінка та сила понять переваги та досконалість; зв'язок таких понять, як перевага, досконалість та успіх; нижчі значення за факторами сили та оцінки досліджуваних категорій; низька цінність та сила понять «влада» та «слава».

Особливостями семантичного простору осіб, які мають низький рівень губристичної мотивації (низькі показники як прагнення до переваги, так і до досконалість) є те, що не всі досліджувані категорії опинились на позитивних полюсах факторів оцінки, сили та активності. Так, слова «влада» та «слава» мають негативні значення за факторами оцінки, отже вони не входять у систему цінностей досліджуваних з низькою губристичною мотивацією.

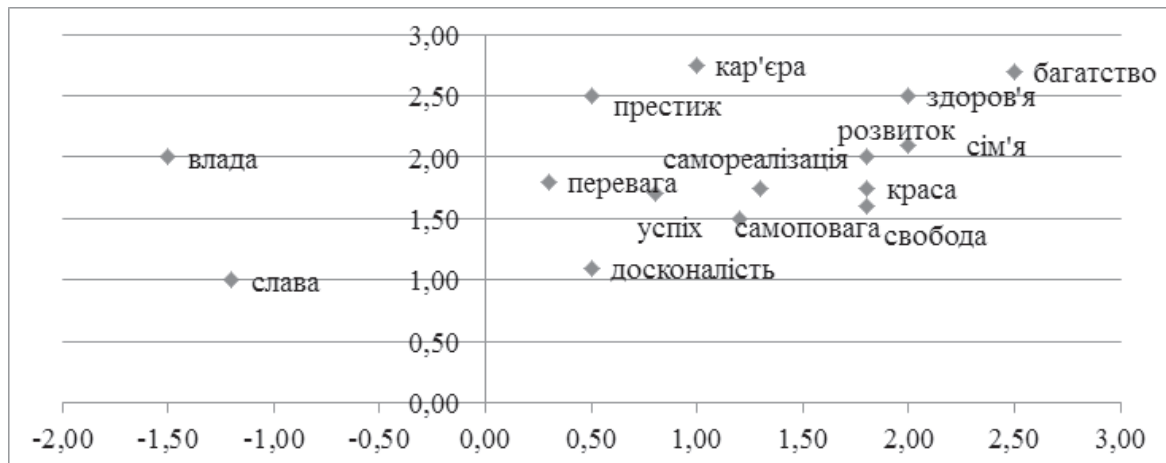

Рис. 6. Семантичний простір досліджуваних з низьким рівнем губристичної мотивації (фактори оцінки та активності E –ox, P –oy)

У семантичному просторі досліджуваних з низькою губристичною мотивацією досить складно визначити семантичні гнізда. Досить близько розташованими виявились слова «краса» та «свобода», а також «самоповага» та «самореалізація», однак досліджувані мають індиферентне ставлення до цих понять.

На відміну від осіб, орієнтованих на перевагу чи досконалість, досліджувані з низькою губристичною мотивацією, високо оцінюють «багатство».

Значущим для нашого дослідження виявляється те, що на відміну від осіб, орієнтованих на перевагу чи досконалість, у досліджуваних із низькою губристичною мотивацією виявляється близькими слова «перевага», «досконалість» та «успіх», яку при цьому мають невисокі значення за факторами оцінки та сили. Отже, особистість, яка у меншій мірі виявляє губристичні прагнення, розглядає перевагу та досконалість як близькі поняття, пов'язані з успіхом.

Із рисунку 7 видно, що досліджувані з низькою губристичною мотивацією мають низькі значення слів «перевага» та «досконалість» за фактором активності. У мотиваційному плані їхнє прагнення до влади та слави також невиражене. Більшою мірою представлена група досліджуваних, орієнтована на підтримання власного здоров'я, створення сім'ї або задоволення сімейних потреб, побудову власної кар'єри.

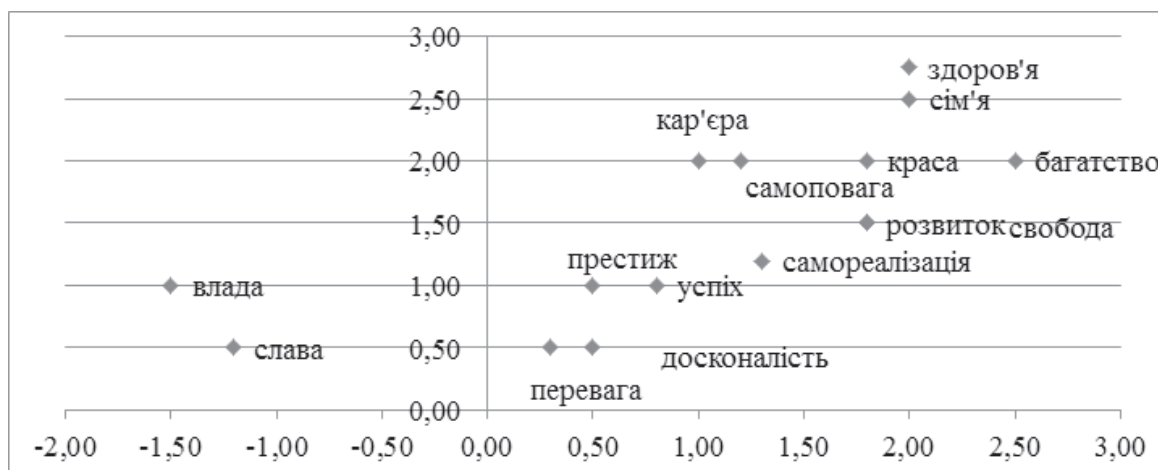

Рис. 7. Семантичний простір досліджуваних з низьким рівнем губристичної мотивації (фактори оцінки та активності $E-ox$, $A-oy$)

Близькими за значенням для представленої категорії досліджуваних виявились також слова «розвиток» та «свобода», що свідчить про те, що досягнення свободи можливе через розвиток власних здатностей та особистісних якостей.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Губристична мотивація є важливою детермінантою формування уявлень особистості про успіх, перевагу та досконалість, набуття ними певних особистісних значень у структурі самосвідомості особистості. Визначено, що особистість, орієнтована на досягнення досконалості, пов'язує досконалість з розвитком та самореалізацією і надає їй великого значення. Особистість, орієнтована на досягнення переваги, високо оцінює перевагу і пов'язує її з престижем, славою, кар'єрою та успіхом. Особистість з низькою губристичною мотивацією низько оцінює як перевагу, так і досконалість і об'єднує їх в одну семантичну групу.

Список використаних джерел

1. Серкин В. Методы психологии субъективной семантики и психосемантики: Учебное пособие для вузов / В. П. Серкин. – М. : Издательство ПЧЕЛА, 2008. – 382 с.
2. Станковская Е. Б. Структура и типы отношения женщины к себе в аспекте телесности : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01. «Общая психология, психология личности, история психологии» / Елена Борисовна Станковская. – Москва, 2011. – 231 с.
3. Фоменко К.І. Губристична мотивація в структурі спрямованості особистості: віковий аспект / Т.Б. Хомуленко, К.І. Фоменко. – Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2012. – 222 с.

К.И. Фоменко

ПРЕВОСХОДСТВО И СОВЕРШЕНСТВО В СЕМАНТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЛИЧНОСТИ

В статье проанализировано место превосходства и совершенства в семантическом пространстве исследуемых с различными формами губристической мотивации. Рассмотрена роль губристической мотивации в формировании представлений личности об успехе, превосходстве и совершенстве. Определено, что личность, ориентированная на достижение совершенства, связывает совершенство с развитием и самореализацией, личность, ориентированная на достижение превосходства, связывает его с престижем, славой, карьерой и успехом. Личность с низкой губристической мотивацией низко оценивает как преимущество, так и совершенство и объединяет их в одну семантическую группу.

Ключевые слова: губристическая мотивация, стремление к превосходству, стремление к совершенству, семантический дифференциал.

K. Fomenko

EXCELLENCE AND PERFECTION IN THE SEMANTIC SPACE OF PERSONALITY

The article analyzes the place of excellence and perfection in the semantic space of individual with different forms of hubristic motivation. The role of hubristic motivation in shaping perceptions about the success of the individual, excellence and perfection. It was determined that a person focused on achieving perfection, relates it to the development and self-realization, personality, focused on achieving excellence, connects it with the prestige, fame, career and success. A person with low hubristic motivation has low value of perfection and excellence, and combines them into one semantic group.

Keywords: hubristic motivation, commitment to excellence, the pursuit of perfection, semantic differential.

Надійшла до редакції 20.12.2015 р